

RECENSIES

nen tegenover het 'binnenland' als de persoonlijke voorwerpen van hun studie, de professionele diplomaten.

Zo blijven kostbare vondsten als de herleving van een oorlogsverleden in het Nederland van de jaren zestig bijna ongebruikt liggen in Soetendorps studie. Ook de curieuze distantie van veel katholieke politici ten opzichte van Israël wordt slechts terloops behandeld evenals de krachtige ondersteuning van de joodse staat door de CPN. De verhouding met de Verenigde Staten is - dit terzijde - in de Indonesische kwestie ook complexer geweest dan de auteur doet vermoeden (193). Kortom, Soetendorp heeft in zijn speurtocht naar formele gegevens meer gevonden dan uitgewerkt. Hij zet zijn gasten een originele maaltijd voor, die echter naar veel meer smaakt.

Jan Bank

Frits de Jong Edz., *Macht en inspraak. De strijd om de democratisering van de Universiteit van Amsterdam* (Baarn: Ambo, 1981, 439 blz., f50,—, ISBN9026305419).

Op 9 januari 1982 bestond de Universiteit van Amsterdam als instelling van hoger onderwijs driehonderdvijftig jaar. Bij die gelegenheid verscheen in haar opdracht het boek *Macht en inspraak*. Een kleine vijf jaar tevoren had het college van bestuur contact gezocht met Frits de Jong voor het maken van een studie over het proces dat als democratisering van de universiteit bekend staat. In overeenstemming met de aard van het onderwerp werd een project ontwikkeld waaraan velen, studenten en staf, zouden kunnen deelnemen door het maken van inleidende studies, afnemen van interviews en door steekproefsgewijze evaluatie van de resultaten door kennismaking van ervaringen en meningen. Maar 'dit boek is van dat grootse plan de bescheiden uitkomst' schrijft de auteur in zijn verantwoording. Slechts een beperkt aantal stafleden en studenten verleende medewerking; aldus konden archieven van studentenverenigingen, knipselverzamelingen en universitaire periodieken alsmede notulen van vergaderingen worden doorgezien. Tot de gebeurtenissen van het jaar 1970 beschikte De Jong aldus over een ruime papieren basis. De rest, inclusief het schrijven van het boek, deed hij zelf. Dat is natuurlijk een indrukwekkende prestatie want hiervoor vrijgesteld was hij niet en het boek was, gedrukt en ingebonden, klaar op de herdenkingsdag.

Jammer genoeg kunnen wij nu niet ervaren welk produkt uit het project zou zijn voortgekomen als dit overeenkomstig de opzet zou zijn uitgevoerd: wat zou samenwerking tussen in contemporain historisch onderzoek geschoolden en nog ongeschoolden over een zo controversieel thema hebben opgeleverd? De Jong is niet helemaal rouwig erover dat de interviews niet zijn doorgegaan want nu zal van degenen die in het boek voorkomen, niemand zichzelf voldoende in het relaas herkennen! Hij twijfelt dan ook of de 'verscheurende onenigheid die onderwerp van dit boek is, niet ook de onmogelijkheid meegebracht heeft om het te schrijven als één allen saamvattend relaas, waarin ieder zo 'democratisch' mogelijk zijn eigen plaats heeft, en dat in zichzelf de maatstaven heeft om daden en mensen te beoordelen'. In overeenstemming hiermee plaatst hij zijn werk in de fase van geschiedschrijving die Romein, aan wie de schrijver zijn boek heeft opgedragen, in het verband van de Tachtigjarige oorlog de lyrische genoemd heeft. Nader uitgewerkt: iedere generatie maakt het geschiedenisbeeld dat bij haar identiteit past; 'wie dicht bij de gebeurlijkheden staat die hij schrijvend weergeeft, kan en moet voldoen aan de eisen van die eigentijdse beleving'. Mij overtuigt die redenering niet; er is, sinds de zeventiende eeuw, heel wat meer historische objectivering mogelijk dan die welke De Jong heeft toegepast. Terecht heeft

hij gepoogd 'betrokkenheid aan afstandelijkheid - zij 't niet zonder partijkeuze als het echt op het scherp van 'ja' of 'neen' stond - te paren', maar die betrokkenheid en afstandelijkheid gelden niet alle betrokken groepen gelijkelijk. Ook interesseren hem meer sociale en ideologische tegenstellingen, stromingen, groepen, acties en ideeën dan uitgangspunten en ontwikkelingen in de situatie en de geest van de individuen die in de voortgaande spanningen tussen elementen van behoud en voortgang, gegeneerd door schaalvergroting en optreden van nieuwe sociale groepen in massaal wordende organisaties, kwamen te staan. Sine ira et studio geschreven is dit boek over een strijd niet.

Het in elf hoofdstukken en deze in 82 paragrafen naar tijd en thema ingedeelde boek begint terstond na de bevrijding in mei 1945. De jaren 1945 tot 1963 zijn die van 'gefnuikte vernieuwing' en 'beklemd groei'. De stabilisatie eindigt in 1963; 1966 is het jaar van de stroomversnelling, 1969 dat van de 'storm'. Na 'Wij gaan door met de strijd' heten de laatste twee hoofdstukken 'De plannen beknot' en 'De stroom gekanaliseerd'. Een echt slot is er niet, het relaas krijgt vanzelf een rafelig einde. Ten aanzien van de uitwerking van het thema vallen twee dingen op. Eén: de auteur heeft, nadruk leggend op acties van studentenzijde, in het bijzonder aandacht gegeven aan de voorgeschiedenis en aan vroege uitingsvormen van universitaire democratisering en van hetgeen hij daarbij onderbrengt. Twee: hij heeft zijn onderwerp in een groot en ruim verband willen plaatsen, universitair en buitenuniversitair, mondiaal, westers, Nederlands en vooral Amsterdams. Maar hetgeen voor de tijdgenoot het hoogtepunt was of leek, de Maagdenhuisbezetting en -ontruiming, blijft, achterin de paragraaf 'Senatu deliberante', onderbelicht.

Allicht ten gevolge van de noodzaak, de beoogde verschijningsdatum te halen, vertoont het boek nogal wat tekortkomingen. Veel zetfouten zijn blijven staan, in een paar gevallen kloppen datering en jaartallen niet. Maris was geen hoogleraar, Gielen werd het na zijn ministerschap; het ministerie van CRM kwam in 1965 tot stand en pas eind 1966 kwam het aan Marga Klompé. Op pagina 358 worden Tweede en Eerste Kamer verwisseld. Onvermeld blijft het zogenaamde testament van Cals, dat in juli 1963 de langdurige studiediscussie opende. Op pagina 215 wordt uit het rapport-Maris onjuist en daardoor onbegrijpelijk geciteerd: 'vertegenwoordigende' moet 'tegenwoordige' zijn. Het rapport van de commissie-Van Os verdient niet de aandacht die het krijgt want, door de Academische Raad naar de instellingen terug verwezen, heeft het geen invloed op de WUB uitgeoefend. Integendeel zelfs, minister De Brauw, die overigens in het verhaal niet voorkomt maar wel in illustratie nummer 64, zij het zonder verklarend onderschrift, is afgebeeld, stelde in 1971 een stuurgroep in om, en dan met inachtneming van de inmiddels tot stand gekomen WUB, het werk weer op te vatten. Op pagina 65 zijn de artikelen 62 en 64 van de wet op het wetenschappelijk onderwijs dooreen gehaald.

Ook de bijlagen zijn niet foutloos. Het in de bibliografie vermelde boek van Bailey heet *Morality and Expediency*. In het register dat alle persoonsnamen die in het boek voorkomen, moet bevatten, ontbreken zowel namen als verwijzingen. Zo vindt men niet erin de op pagina 201 vermelde voorzitter van de Academische Raad Janssen (hier Jansen) en die van de Nederlandse Studentenraad Bomhoff (hier Bomhof)- Met Veringa's collega C.H.F. Polak blijkt J.M. Polak van de commissie ex art. 56 WUB bedoeld te zijn. Minister Van der Leeuw heeft een voorletter te veel, minister Luns drie te weinig.

Opzet en inhoud van het boek getuigen, in het spoor van de opdracht waaraan het is ontsproten, van de overaccentuering die het element bestuur in de periode van democratisering van de universiteiten heeft ondergaan. Op pagina 315 heet het: 'Onderwijs en onderzoek; inschrijvingen, examens en promoties; aanstellingen en afscheiden; dat alles ging door'. Op pagina 300 luidt het verhaal wel wat anders: 'Het is voorlopig gedaan met de

RECENSIES

rust die voor elke wetenschapsbeoefening voorwaarde is'. Bekend is dat in Cambridge (Mass.) aan het MIT de vraag opkwam: 'What has happened to Delft?'. Heeft zo'n vraag nooit eens een lid van het Amsterdamse wetenschappelijk corps bereikt? Bleef alles gewoon? Even gewoon als het publiceren van tijdens bezettingen ontvreemde documenten werd? Onvoldoende komen twee belangrijke tegenstromen tot uiting: de versterking van de kracht (en de mankracht) van het departement en van het interuniversitaire contact tussen vakgenoten die zich in hun eigen instellingen ontheemd gingen voelen; emotioneel geïsoleerd in zijn universiteit, vond men een landelijk contact binnen de eigen discipline.

Soms uit De Jong zich zo dat men niet weet of hij met zijn veelal precieuzere woordkeus iets anders bedoelt dan een eenvoudige variatie. Voor mijn historisch besef is de huidige numerus fixus iets anders dan de vroegere, buiten Nederland gepraktiseerde numerus clausus, behoren senatoren tot de Romeinse geschiedenis en heten (of heetten) leden van een academische senaat senaatsleden. Dat hoogleraren ook als 'proffen' worden aangeduid en minister Marshall disfunctioneel als generaal, heeft kennelijk meer met de eigen voorkeur van de schrijver te maken.

Het is lang niet allemaal geschiedverhaal, overigens hier en daar aantrekkelijk uit eigen herinnering verlevendigd, wat men in dit boek vindt. Er staan uitgebreide, vaak interessante passages in met betogen en beschouwingen, sommige relativerend, andere ironisch, cynisch of rondweg zuur. Soms overwoekeren ze het verhaal, mede doordat dit chronologisch en thematisch nogal brokkelig en verward wordt gepresenteerd. Het dooreenlopen van werkwoordvormen in de tegenwoordige, verleden en toekomstige tijd maakt de lectuur enigszins vermoeiend. Voorkennis van de belangrijkste feiten en de positie van een aantal handelende personen bevordert het volgen van de draad van het relaas.

Een blik in het notenapparaat wijst uit dat veel van het geschrevene berust op teksten in kranten en tijdschriften die, in die rumoerige jaren haastig neergepend, nader onderzoek zouden hebben verdiend, maar dat is, door het vervallen van interviews met nader betrokkenen en andere getuigen, uitgebleven. Het is een boek om te lezen, niet één om te citeren. Het is bovenal een geschenk van het bestuur van de Amsterdamse universiteit aan talrijke oud-alumni uit de jaren zestig. Als in de volgende eeuw de vraag zal klinken: 'Opa, vertel nog eens van toen oma en jij in het Maagdenhuis zaten - waarom waren jullie daar toen?', dan staat het antwoord daarop in *Macht en inspraak*.

A.E. Cohen

Demasqué van een ambassadeur. De Haagse ambassade van Dom Fernando Telles de Faro, 1658-1659

J.A.K. HAAS

In de geschiedenis van de Europese monarchieën is het sacrosancte principe van de wettige troonopvolging meer dan eens voorwerp van controverse en manipulatie geweest. Met name de vererving van het koningschap na het uitsterven van de heersende dynastie was een zwakke plek in het systeem van erfelijke successie. Recht en macht streeden in zulke gevallen dikwijls om de voorrang. In Portugal deed deze situatie zich voor in het jaar 1580. De bejaarde koning Hendrik, laatste mannelijke telg uit het Huis Avis, stierf kinderloos. De koning had het vraagstuk van zijn opvolging niet geregeld. De machtigste kandidaat voor de vacante troon aan de Taag was ongetwijfeld koning Filips II van Spanje, zoon van Hendriks oudste zuster Isabella. Met de hulp van een invasieleger onder commando van de hertog van Alva dwong de Spaanse koning de erkenning van zijn rechten af. Sedertdien waren de kronen van Spanje en Portugal in personele unie verenigd. Het Iberische huwelijk hield zestig jaar stand, een periode die de Portugese patriotten nadien vergeleken met de Babylonische gevangenschap van de joden¹. Zij verweten de Castiliaanse machthebbers de opzet hun land via een 'processo de absorcao politica' te willen verspaansen². Een in 1640 te Lissabon ondernomen staatsgreep leidde tot de afzetting van de als usurpator gediskwalificeerde Spaanse koning Filips IV. De hertog van Braganca, de aanzienlijkste edelman van het koninkrijk Portugal, werd uitgeroepen tot legitieme erfgenaam van de oude Portugese koningen uit het Huis Avis en aanvaardde onder de naam Johan IV het koningschap. De nieuwe monarch ontleende zijn dynastieke rechten aan zijn grootmoeder, de infanta Catharina van Portugal, die in 1580 evenals haar neef Filips II naar de vacante troon gedongen had. Tegenover het machtsvertoon van de Spaanse koning waren haar aanspraken evenwel een zuiver theoretische aangelegenheid gebleken. In 1640 was deze koninklijke afstamming een welkom motief voor het creëren van een nationaal koningschap onder Catharina's Portugese kleinzoon Johan van Braganca. Anders dan in 1580 slaagde de koning van Span-

1. C.R. Boxer, *The Portuguese Seabome Empire 1415-1825* (Londen, 1969) 107-108.

2. J. Verissimo Serrao, *História de Portugal*, V (Lissabon, 1980) 15.